

Makale Geliş | Received: 10.06.2020
Makale Kabul | Accepted: 29.07.2020
Yayın Tarihi | Publication Date: 15.09.2020
DOI: 10.20981/kaygi.788606

Çağdaş Emrah ÇAĞLIYAN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, TR
Başkent University, Faculty of Communication, Radio TV and Cinema Department, Ankara, TR
ORCID: 0000-0003-4013-4727
cagdasemrahcagliyan@gmail.com; cagdasc@baskent.edu.tr

Tinin Devinirken Kendini Kavradığı Sahne: Hegel'in Düşüncesinde Usla Aklanan Tarihsel Süreç

Öz

Tarihte ve yaşamakta olduğumuz çağda tanık olduğumuz olayları değerlendirirken nasıl bir tutum takınmamız gerekir? Bu olaylar genellikle pek çok haksız yıkım eylemiyle örülmüştür, onlara yas tutmak mı daha makuldür, yoksa onların ardındaki ilkeyi açığa çıkarmak mı? Yas tutma eylemi, bu olayların usdışı ve böylece rastlantısal olarak kabul edildiğini gösterir. Bu olayların ardında bir ilke varsayıldığında ise, onların tüm gelişim sürecindeki zorunluluğu tanımamız gerekir. Savrulacağımız iki ucun birinde, eleştirel bir tutum takınmış olsak bile, başka türlü de gerçekleşebileceğini düşündüğümüz olayları tikel yanı sıra değerlendirerek, yararı olmayan sözleri yinelemenin ötesine geçemeyiz. Diğerinde ise, tarihsel süreci tümel yanı sıra kavrama çabamız, sonunda tüm bu süreçte yaşanan haksızlıkları meşrulaştırmakla suçlanmaya açık hale gelecektir. Peki bu suçlama, yerinde midir? Bu nasıl bir ilke olmalıdır ki, hem somut gerçeklikle örtüşsün hem de insanın üzerindeki boyunduruğu sürekli daha güçsüz kılmasının önünü açsın? Hegel, tarih kavrayışında böyle bir ilkeyi belirleyebilmek için, Özne olarak Tin düşüncesine başvurur. Buna göre, özne olarak Tin'in amacı, kendi kavrayışına erişmek ve kendini özgürleştirmektir. Bu amacı ise, Tin'in somut olarak ortaya koyduklarında görürüz. Tin'in bir özne olması ise, onun sonlu-sınırlı bir varlığa sahip olmasını gerektirir ki, bu sınıra ulaşma uğraşına girsin. Sınıra ulaşıldığında ise, tekil özne yerini ardılına devreder, tümel ilke bundan böyle ardıl tarafından taşınır. Bu doğrultuda, yaşadığımız evrende karşılaştığımız sonlu belirlenimler, kendilerinde sonsuz-tümel bir ilkeyi de taşır ve bu yönleriyle değer kazanır; dolayısıyla sonsuz olan, sonlu olandan ayrı değildir; onlar aracılığıyla kavranır. Tarihe baktığımızda ise, Tin'in kendini serimlediği birey, halk tinidir. Halklar, varolma mücadelesi verirken, içsel idealini her şeyin önünde tutar ve tümel ilkeye sahiptir; mücadele sonlanıp rahata erildiğinde ise, gevşeme ve dağılma dönemi başgösterir ve tümel ilke başka bir halk tarafından taşınmaya başlanır. Dolayısıyla, bu kavrayış, aynı egemenlerin süreğenliğini koruduğu bir düzene müsaade etmez. Çalışmamızda Hegel'in düşüncesini bu bağlamda irdelerken, onun gerçekçi tutumunun umutsuzluğa karşı halen bir panzehir işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü çağımızda da sıklıkla gördüğümüz üzere, haksızlıklara ağıt yakarken, yaşanan somut durumun arkasındaki ilkeyi görmezden gelmek ve akli hiçe saymak yalnızca karamsarlığı pekiştirir ki; karamsarlık insanı uğradığı haksızlık karşısında daha da edilginleştirir. İşte Hegel'in düşüncesi, bizim somut gerçeklikle yüzleşmemizi zorunlu hale getirir. Bu yüzleşme ise, Tin'in ve dolayısıyla insanlığın kendi özgürlüğüne ilerleyişinin bir uğraşı olması bakımından, haklı bir savaşıma da temel sağlar.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Tarih Felsefesi, Özne Olarak Tin.

The Stage the Spirit Comprehends Itself: The Historical Process Cleaned by Reason

Abstract

What attitude should we have while evaluating the events in the history and the time we live in? In case, these events seem to be filled with unjust destructive actions, what is more reasonable: cursing them or unveiling the logic behind them? If we only curse them, we admit these events are irrational –and hence- coincidental. If we assume a logic behind these events, we have to accept the obligation of their development process. On the one edge we’re driven away, we evaluate events particularly, in a manner they could come true in a different way, so we only verbiage, even if our manner is critical. On the other, our effort to comprehend the historical process with its universal side, will leave the door open to be accused by legitimating injustice many people fell into. Well, is this accusing appropriate? What logic there must be, to match up with concrete reality as well as to pave the way for people to weaken the oppression over them? When we look at Hegel’s comprehension of history, which takes the Spirit as subject, we can encounter such one. Accordingly, the goal of the Spirit as a subject is getting its own conception and freeing itself. We can see this goal in the things the Spirit embodied. As a subject, the Spirit’s existence must continue via finite beings, so it would try to reach its limit. After reaching the limit, the particular subject’s place will be filled by its sequent, and the universal base will be carried by the sequent. In this direction, the finite beings we come across in our universe, carry an infinite-universal side and gain their value by that side. So, the infinite is not apart from the finites, it can be comprehended via them. As for looking at the history, the individuum the Spirit express itself is folk-spirit. Folks value their inner ideal more than everything while struggling for their existence so they have the universal base. But when the struggle ended and prosperity expanded, the era of softening and disintegration appears. So, a different folk will start to carry the universal base. Hence, this conception doesn’t allow the same hegemony to maintain continuity. In our study, as scrutinizing Hegel’s thought in this context, we can say that his realist attitude is still remedy to hopelessness. Because, while wailing for injustice, ignoring the logic behind the facts and disregarding the reason, only reinforces pessimism. And pessimism passivates the people against injustice they experienced. Hegel’s thought obligates us to confront with the concrete reality. As a moment of the Spirit’s –and hence the humanity’s- progression to their own freedom, this confrontation also provides a basis for a right struggle.

Keywords: Hegel, Philosophy of History, The Spirit as a Subject.

Giriş

Tarihsel olayları ele alırken, bu olayları suçlayarak yargılama ya da bu olayların ardında işlemekte olan usu kavramaya çalışma eğilimleri arasındaki çatışma, pek çok zaman göze çarpan bir olgudur. Örneğin, içinde bulunduğumuz konumun bağlayıcılığından uzaklaşmadığımız zaman, araştırdığımız ya da tanıklık ettiğimiz olaylara daha yanlı bir şekilde yaklaşır ve bu olayı yargılamaktan kendini alamayız. Böyle bir tutumla, olguyu göz önünde tutsak da, olgunun derininde yatan usu kavramayı göz ardı edebiliriz; çünkü böyle bir usun kabulü, olguların başka türlü işleyebileceğini yadsıma anlamına gelecektir; bu yönde bir çaba ise olmakta olanı meşrulaştırmaya varacaktır.

Hegel’in tarihe yaklaşımına baktığımızda ise, onun olgudan hareketle olgunun ardındaki usu açığa çıkarma yoluna gittiğini görürüz. Bu bağlamda, Hegel, olgunun ardındaki usu görmeye çalışmaktan imtina edenleri ise; “tinsel evren daha çok olumsal ve ilineksel olanın eline bırakılmalı, Tanrının terk ettiği bir şey olmalıdır, öyle ki bu tanrıtanımazlığa göre törel dünya gerçek olanı kendi dışında bulmalı ve aynı zamanda - gene de Usun da orada olması gerektiği için- gerçek olan salt bir problem olmalıdır” (Hegel, 2013: 14) sözleriyle eleştirir. Bu doğrultuda, yaşanmış ve yaşanmakta olan olaylar, salt bir rastlantısallığa bağlanamaz, bir ilkeye göre ortaya çıkmış olmalıdır¹. Dolayısıyla, Hegel’in düşüncesinde asıl yönelimin, var olanı var olandan hareketle kavramak olduğunu, onun da böylece tarihi kavramak, tarihsel olayların ardındaki akli ortaya koymak için de gerçekleşmiş olay ve olguları dayanak olarak kabul etmeyi benimsediğini söyleyebiliriz. Başlangıçta olanın sonda yer aldığı yönündeki ünlü varsayımın dayandığı yer de burasıdır; olayların ardındaki akıl ortaya çıkarılacaksa, olaylar gerçekleşmiş olmalıdır, çünkü “Minerva’nın baykuşu uçuşuna ilkin alacakaranlığın çöküşü ile başlar” (Hegel, 2013: 26). Hegel’in genel yönelimi, belirli varlıktan, olgudan yola çıkmak olduğu için; tarihe ilişkin düşüncelerindeki en ileri hareket noktası da bir olgu olarak “şimdi” olacaktır. Collingwood, Hegel’in bu tavrını şöyle açıklar: “Tarihin şimdiyle bitmesi gerekir, çünkü başka hiçbir şey olmamıştır. Ama bu, şimdiyi ululamak ve gelecekte ilerlemenin olanaksız olduğunu düşünmek demek değildir. Yalnızca, şimdiyi bir olgu olarak kabul etmek ve gelecekteki ilerlemenin neyin nesi olacağını bilmediğimizi anlamak demektir” (Collingwood, 2017: 156).

Böyle bir düşünce, kuşkusuz ki, tek tek halkların ya da kişilerin yasını tutmaz, onları ortadan kaldıran güçleri de olumsuz biçimde itham etmez. Yine Hegel’in başlangıcı sonda gören dizgesini anımsadığımızda, tanıklık edilen olaylar karşısındaki suçlayıcı tutumun tümüyle yadsındığını görürüz: “Gerçeklik düşüncenin nesneyle bağdaşmasıdır; ve bu bağdaşmayı ortaya çıkarabilmek için (...) düşüncenin kendini nesneye uyarlaması ve uydurması gerekir” (Hegel, 2014b: 30). Dolayısıyla, Hegel’in

---

¹ Bu noktada, Spinoza’nın nedenler öğretisini hatırlayabiliriz.

düşüncesinde, tarihi tikel çıkar çatışmalarından ibaret görme ve sonunda tümüyle anlamsızlığa terk etme eğilimine yönelik bir karşı çıkışın sergilendiğini söyleyebiliriz. Hegel, tarihte de tikel olanda tümelin bir ifadesini bulmanın gerektiğini savunur ve felsefeye bu görevi yükler.

Bu bağlamda, Hegel’in kavrayışı, çağımızın da temel sorunlarından biri olan, olayların işleyişinin ardındaki aklın yadsınmasından kaynaklanan kötümser tutumu da yok etme iddiasındadır. Kötümserliğin üstesinden gelinmesi, kişinin kendi köşesine çekilip gitgide edilginliğe gömülmesinin önüne geçecektir. Bunun yolu da, söylendiği gibi, olanın akıl yoluyla tam bir kavranışıdır. Çünkü akıl, “(...) bu zamansallıkta işlerin kötü ya da en iyisinden şöyle – böyle olduğu, ama burada hiçbir şeyin daha iyi olamayacağı ve ancak bunu anlamanın bizi edimsellik ile barış içinde tutabileceği görüşüne boyun eğen soğuk umutsuzluk ile de yetinemez. Bilginin sağladığı şey edimsellik ile daha sıcak bir barıştır” (Hegel, 2013: 25).

Çalışmamızda, Hegel’in tarih kavrayışını incelememizin nedeni de, günümüzde gitgide yitirmekte olduğumuz “edimsellik ile barış”ın önemine dikkat çekmektir. Görmekteyiz ki, sıkıntı duyduğumuz olguları salt suçlamakla yetinmek bize bir şey kazandırmamaktadır. Somut olay ve olguların ardındaki tanrısal, ussal yönün ayırıcılığına varmak ise, belki de bu olayların ilerleyişinde yitirilenleri dahi anlamlı kılacak, bizi içinde yer aldığımız bağlam ile uzlaştıracaktır. Bu uzlaşmayı gerçekleştirmeksizin yas tutmaktan sıyrılmadığımız sürece, hiçbir derin kavrayışa erişemez, edilginliğe gömülmekten kurtulamayız, ki bu durum bizi kınadığımız haksızlıklar karşısında daha güçsüz kılar.

Hegel’in Dizgesi Bağlamında Tarihteki Ussallığın Serimlenişi

Gerek tarihte incelediğimiz, gerekse yaşadığımız zaman içinde tanıklık ettiğimiz öyle olaylar vardır ki, çoğu zaman onları tümüyle akla aykırı görmekten kendimizi alamaz, onların ardında bütünleyici bir ilke bulamayız. Örneğin, insanların, halkların uğradığı toplu kıyımlar, yalnızca bir grup insanın kişisel hırsından kaynaklanıyor görünen yağma ve yıkım olayları, sanki usdışı bir karmaşayı işaret ediyor gibidir ve

bunların ardında ussal bir dizgenin varlığını ortaya koymaya çalışmak beyhude bulunur. Üstelik yalnızca bu olayların anlamsızlığını kavramakla yetinmeyip böyle kısımların ardında bir akıl arama, daha doğrusu bu akli açığa çıkarma uğraşını, kısımların kendisini meşrulaştırmakla bir tutarak suçlayabiliriz. Ancak böylelikle, akılla bağdaştırılamayacak şekilde yok edilmiş olanların bir hiç uğruna yitip gittiği –örtük biçimde de olsa- kabul etmiş olmaz mıyız? Bu tutumumuzun etkisiyle belki yitip gidenlerin ardından yas tutarız, ama sonunda onların mahiyetini de tümüyle anlamsızlığa indirgemekten kurtulamayız. Bununla birlikte, odağımızı, yalnızca gelip geçici bir olaylar yığınıyla sınırlı tutmazsak, en usdışı görünen durumların ardında dahi genel bir usun kendini gösterdiğini sezebiliriz.

Bu bağlamda, Hegel’in felsefi dizgesi, olay ve olgularda kendini ortaya koyan genel usun derinlikli bir şekilde irdelenmesi konusunda iddialı konumdadır. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, Hegel’e göre, felsefenin asıl işi hakikati kavramak, ancak bunu olgulardan yola çıkarak yapmaktır. Dolayısıyla, hakikatin kavranışında Hegel’in dizgesinde seçilen yol, onu salt kendisiyle özdeş bir töze indirgememek, kendi içinde çelişkiler barındıran bir özne olarak Tin ile bağdaştırmaktır. Bu konuda Hegel’in, bir şeyin ya A ya da A olmayan olduğunu, bunun dışında üçüncü bir olasılığın olmadığını savlayan klasik mantık anlayışına karşı çıktığını ve A’nın aynı zamanda A olmayan olduğunu belirttiğini (Hegel, 1969: 438 – 439) anımsamamız yerinde olacaktır. Onun dizgesindeki bu kavrayış, Tin’in nasıl bir yandan özne olduğunu, öte yandan da sonlu özneler aracılığıyla kendini gerçekleştirdiğini anlamamıza kolaylık sağlar. Bu bağlamda, tarihsel sürecin değerlendirilişinde, bu süreç bir yandan sonlu kişilerin eylemlerinin bir sonucu olsa da, onun ardında kendini sonlu kişilerde açımlayan bir Tin’in yönlendiriciliği varsayılır; Tin, Hegel’e göre, bu süreçte kendi bilincine varır. Tin’in kendini gerçekleştirdiklerinde ortaya koyan ve bunlardan hareketle kendi bilincine varan bir şekilde tasarlanabilmesi, Hegel’in çelişkiye izin veren -ya da daha doğru ifadeyle olumsuz çelişkiyi yadsıyan- dizgesinin bir getirisidir. Konuya ilişkin olarak, Copleston’dan aktarırsak: “Saltık kendini düşünen düşüncedir demek ideal ve

reelin, öznellik ve nesnelliğin özdeşliğini kabul etmektir. Ama bu bir ayırımdayken, özdeşliktir; boş, ayrılaşmamış bir özdeşlik değil” (2010: 20).

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, Hegel, hakikati, yalnızca Töz olarak değil, aynı zamanda Özne olarak kavrar; ona göre hakikat, “(...) kendi kendisinin oluş sürecidir, çemberdir ki ereğini amacı olarak taşır ve salt yerine getirilmesi ve ereği yoluyla edimseldir” (Hegel, 2004: 31). Öyleyse, hakikati serimlemek, onun ereğini açığa çıkarmayı gerektirir, bu ereği de ancak ortaya çıktığı şekliyle kavrayabiliriz. Dolayısıyla, hakikat -ya da aynı anlama gelmek üzere betimlenmeye çalışılan usallık, tinsellik- dünyevi yaşamın kendisinden kopuk olmayıp onun içinde oluşur. Hegel’in açık ifadesiyle: “(...) tinselliğin doğası soyut bir şey değildir, canlıdır, genel bir bireydir, öznedir, kendini kendi içinde belirler, karar verir. Bu nedenle Tanrı’nın doğası, belirlenimleri tanırsa, doğru olarak bilinir” (2014: 53-54).

Böylece Hegel’in usallığı, tanrısallığı nereden hareketle betimleyeceği daha çok belirginlik kazanır: Tanrısal olan, soyutlamalarla dolu bir düşünme edimi sonucunda kavranmaz, çünkü tanrısallık kendisini gözle görülür belirlenimleriyle, somut, belirli varlıklarla açığa serer; Hegel’in “Genel başlangıçta değil, sondadır” (2014: 167) sözünü bu bağlamda da okuyabiliriz. Bu nokta, sonlu olanlardan hareketle sonsuz olanı tanımaya yönelik vurgu, yukarıda da yinelediğimiz üzere, Hegel’in dizgesinin ana izleklerinden biridir. Hegel’e göre, kendilerinde bir olumsuz, sınır barındıran sonlular, somut varlıklar, aslında her zaman kendi ötelere işaret eder ve sonsuz olan da yalnızca onların bu kendi ötelere geçiş edimleridir. Hegel’in bu yöndeki düşüncelerinin *Mantık Bilimi*’ndeki ifadesi şöyledir: “Sonsuz olumsuzlamanın olumsuzlaması, olumlama, kendini sınırlanmışlığın dışında yeniden kurmuş olan varlıktır. Sonsuz vardır, ve başlangıçtaki dolaysız varlıktan daha yoğun şekilde vardır; bu gerçek varlıktır, sınırlamanın üstüne yükselmez” (Hegel, 1969: 137). Aynı yapıtın devamında yazılanlar, konuyu daha açık kılar: “Kendini ilk sunduğu şekliyle sonsuzun Kavramı, kendinde varlığını sonlu olarak belirleyen belirli varlıktır ve onun bu sınırlamasını aşmasıdır. Sonlunun asıl doğası, kendisini aşmak, olumsuzlamasını olumsuzlamak ve sonsuz olmaktır” (Hegel, 1969: 138). Dolayısıyla, sonlu varlıklar belki, başkalaşıma

uğramaya, sonunda da yitip gitmeye yazgılıdır ama onlar diğer yandan sonsuz ve tanrısal olanın da ifadesidirler. Bu bakımdan, bizim yoğunlaşmamız gereken yönleri de, onların geçici ve rastlantısal varlıkları değil, varlıklarındaki bu tümel ilkedir.

Sonsuzun sonlu olanda içerildiğine ilişkin bir vurguya, Hegel’in *Estetik Üzerine Dersler*’indeki şu ifadelerinde de rastlarız:

“(…) dışsal görünüşün, bizim için, doğrudan hiçbir değeri yoktur; onun gerisinde, içsel bir şey, yani dışsal görünüşü tin ile donatan bir anlam varsayabiliriz. Dışsal olanın işaret ettiği budur, kendi ruhudur. Çünkü bir şey anlatan bir görünüş, zihinlerimize kendisini veya dışsal olarak olduğu şeyi değil, ama başka bir şeyi sunar” (1994: 20).

Yani dışsal olanda açığa çıkan, ışıldayan, belirginlik kazanan şey, her zaman için içsel ve tinsel bir anlamdır; bu anlamdan yalıtılmış durumdaki dışsal görünüşün ise bir değeri yoktur. Dolayısıyla, Hegel’in *Anahatlarda Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim* yapıtındaki ünlü “Ussal olan edimseldir ve edimsel olan ussaldır” (2013: 22) ifadesini de bu bağlamda okuyabiliriz: olguda gerçekleşen ne varsa, aynı zamanda ussal bir zemine sahiptir.

Bu izlek üzerinden hareketle, Hegel’in tarihi ne şekilde ele aldığını da çıkarabiliriz. Hegel’in kavrayışı, kendi ifadesiyle: “ (...) her şey gelip zamansal olanın ve geçici olanın görünüşüne içkin olan tözselliği ve şimdide olan bengiliği kavramaya dayanır” (2013: 23). Hegel, öncelikle, felsefi olma iddiasındaki bir araştırmanın bulgularının rastlantısallıktan bağımsız olması gerektiği görüşündedir. Dolayısıyla dünya tarihinin felsefi açıklaması da, “halkların somut, tinsel ilkesini, bu ilkenin tarihini göz önünde bulundurur, tek tek durumlarla değil, bütüne yön veren genel bir düşünceyle uğraşır” (Hegel, 2014: 38). Öyleyse, tarihin felsefi irdelemesinde yaptığımız şey, yine somut olay ve olguları kendimize konu edinmek, ancak bunların gelişim sürecini zorunlu kabul ettiğimiz için, onların ardındaki zorunlu ilkeyi ortaya koymaktır.

Eğer dışsal dünyada gerçekleşen değişim süreci gözardı edilmeyecekse, ama öte yandan buradaki başkalaşımın yalnızca rastlantısallığa da mahkûm edilmek

istenmiyorsa, bu sürecin ardındaki tanrısal gücün, hakikatin salt bir Töz yerine bir Özne olarak da kavranması kaçınılmazdır. Hakikatin Özne olarak kavranması, onun kendinde bir çelişki barındırabilmesinin de önünü açar ve Hegel’e göre her şey ancak kapsadığı bu çelişki yoluyla etkin olur. Bu noktada, birbirleriyle karşıt görünen her şeyin er geç karşıtına dönüşmesi, dolayısıyla onların arasında bulunan karşıtlığın saltık bir nitelikte olmayıp onlara birlik vermesi kavranır hale gelir: “(...) gerçekliklerinin yalnızca birbirleri ile bağıntılarından ve böylelikle her birinin kendi kavramında ötekini kapsamamasından oluştuğunu görmek ve buna sarılmak çok önemli bir bilgidir; bu bilgi olmaksızın felsefede gerekte tek bir adım bile atılamaz” (Hegel, 2014b: 333). Böylece, tarihsel olaylardaki devingenliği ortaya çıkmasının dayanağı hakikatin çelişkiyi içermesi ve saltık anlamda çelişkinin hiçlenmesinde bulunur. Bu doğrultuda, Kojeve’den aktarırsak: “Mutlak sadece Töz değil, ama Öznedir de demek, Bütünsellik, Özdeşlikten daha da fazla olarak Olumsuzluğu içerir demektir” (Kojève, 2012: 107)². Daha açık ifade etmeye çalışırsak, saltık ve tanrısal olanı somut varlıklarda ararken, bu somut varlıkların her zaman kendi olumsuzlarını, yani sınırlarını taşıdıklarını göz önünde bulundurmamız gerekir:

“(...) sonluluk yalnızca kendini aşmadır; böylece Sonsuzluğu, kendi başkasını içerir. Benzer şekilde, sonsuzluk, yalnızca sonlunun bir aşılması olarak vardır; böylece özsel olarak kendi ötekisini içerir ve dolayısıyla kendisinde kendi başkasıdır. Sonlu, kendi dışında varolan bir güç olarak sonsuz tarafından ortadan kaldırılmaz; tersine, onun sonsuzluğu kendi kendisini ortadan kaldırışına dayanır” (Hegel, 1969: 145-146).

Hegel’in *Mantık Bilimi*’nde yer alan bu sözleri, kendini Özne olarak ortaya koyan Tin’in hareket etme biçimini de gösterir: “İlkin sonlu vardır, sonra aşılır ve bu olumsuz ya da sonlunun ötesi sonsuzdur, ve ardından bu olumsuzlama yeniden aşılır, böylece yeniden bir sınır, yine bir sonlu baş gösterir. Bu bütün olan, kendisini kapayan

---

² Kojeve’in buradaki sözleri Hegel’in dizgesiyle bir çelişki barındırmasa da, onun düşüncelerinin Hegel’i doğrudan yansıttığını da söyleyemeyiz. Örneğin, Kojeve, tarihsel sürecin ilerleyişinde asıl aktör olarak köle konumundakileri görme ve Hegel’in dizgesinin, sonunda işçi sınıfının kurtuluşuyla aslı ereğine kavuşacağını imleme eğilimindedir (Kojeve, 2015). Ama Hegel’in tarihin sonuna ilişkin düşünceleri, Kojeve’in değerlendirmesiyle örtüşmekten ziyade, her şeyin er geç karşıtına dönüşeceği ve kendi yok edicisini içerdiği argümanını ortaya koyar ve bunun tarihteki karşılıklarına odaklanır.

harekettir, yeniden başlangıçta oluşturulana varmıştır” (Hegel, 1969: 147). Bu noktada Hegel’in tohum örneğini de anımsayabiliriz:

“Bitki tohumla başlar; ama tohumu aynı zamanda bitkinin tüm yaşamının sonucudur: bitki tohumu meydana getirmek için büyür. Fakat tohumun bireyin başlangıcı ve aynı zamanda sonu olması, çıkış noktası ve sonuç olarak ayrı, yine de aynı olması, bir bireyin ürününün bir başkasını meydana getirmesi yaşamın güçsüzlüğünü gösterir” (Hegel, 2014: 65).

İşte insan varlığında gördüğümüz durum da buna benzer; kişi bakışını kendine çevirip sınırlarını kavrar ve onun ötesine geçmeye çalışır; aştığı sınırlarda kendini ortaya koyar ve kendini ortaya koyduğu yerde, kendini ortadan kaldırır. Ancak ortadan kalktığı yer, aynı zamanda, bir başlangıç noktası oluşturur. Böylece kişiler bir yandan tinin kendini ortaya koyduğu öznelerdir ama öte yandan yalnızca tinin kendi ilerleyişindeki aşılacak basamaklardan ibarettirler.

Öyleyse, tin aynı zamanda devindirici bir gücü de barındırmak için, kendisini sonlu varlıklarda açındırmak ve kendi bilincine bu sonlu varlıklar aracılığıyla varıp yalnızca onlarda varlığa gelmek zorundadır. Bu şekilde “kendini bilen, kendini özne olarak alan tin” ise ancak insan bilinci olabilir (Hegel, 2014: 120). Copleston’un ifadesiyle: “İnsanın Saltığa ilişkin bilgisidir ki Saltığın kendine ilişkin bilgisini oluşturur. Gene de herhangi bir sonlu anlığın Saltığa ilişkin bilgisinin Saltığın kendine ilişkin bilgisi ile özdeş olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü bu bilgi herhangi bir verili sonlu anlığı ya da sonlu anlıklar kümesini aşar” (Copleston, 2010: 28). Bu açıdan, tinin kendine yönelik bilgisi insana özgü bir bilgi olmakla birlikte, tek bir insana ait değildir; dolayısıyla tinin bir bakıma insanın genele ilişkin bilgisini kavranır kılan ilkeyi ifade ettiği söylenebilir. Tin, kendi hakikatinin, saltık olanın bilgisine insan bilinci aracılığıyla varırken, saltık olan aracılığıyla aynı zamanda kendi hakikatinin idrakine kavuşan taraf insandır; insan kendi kendine ilişkin bilincini derinleştirirken, tinin kendisine ilişkin bilincini de geliştirmiş olur. Kendisini irdelemek, “kökenini kendisinde bulan her şeyin bilincini taşımak” insan bilincinde somut varlığa kavuşan tine özgüdür ve tinin en özsel yanı bu düşünme edimidir (Hegel, 1994: 13). Öyleyse, özne olarak tinin eyleminin ilkesi de, bu düşünme ediminde bulunacaktır.

Bu doğrultuda, saltık olanın, tin haline gelebilmesi, insan aracılığıyla kendi bilincine varmasıyla mümkün olur; kendisini kendisine nesne edinerek bilmeye çalışan, tin olarak insan bilincidir. Tin, insan aracılığıyla kendi mahiyetinin bilincine vardıkça, “kendi merkezine yaklaştıkça”, kendi özgürlüğünü daha kusursuz kılmaya çalışır (Hegel, 2014: 62). Dolayısıyla tinin deviniminde gördüğümüz döngüsellik, aynı zamanda bir ilerleme barındırır. Düşünmenin ortaya çıkması, Saltık olanın kendine özdeş döngüsellliğini tanımaz, onun başka başka çehrelere bürünmesine yol açar³. Hegel’in betimlemesi şöyledir:

“Ağaç hep kalır, filizlenir, yapraklanır, çiçek açar, meyve verir ve daima yeniden başlar. (...) Doğadaki yeniden canlanma yalnızca aynı şeyin yinelenmesidir: hep aynı döngüyle gelen sıkıcı bir tarih. Güneşin altında yeni bir şey yoktur. Ama tinin güneşiyle iş değişir. Onun gidişi, devinişi bir kendini yineleme değildir; tersine, tinin daima başka başka biçimlere girmesiyle değişen görünüşü özünde ilerlemedir” (Hegel, 2014: 77).

Tinin tarihte kendisini açıkladığı, genellik taşıyan somut birey, Hegel’e göre, halk tinidir. Halklar ise, kendi içlerinden çıkmış büyük kişiler tarafından, “genel tine” uygun olarak yönetilirler. Dolayısıyla, tinin açıklandığı birey, hiçbir bağlanımı olmayan bir varlık değil, halk tinini somutlaştıran, bu tinin gerektirdiği eylemleri gerçekleştiren bireydir; onlar, genel usula çatışan hiçbir istek ve tutkuya sahip olamazlar. Hegel’in ifadesiyle: “Tözselin önünde bireyler yiter: tözsel, kendi ereklere için gereksindiği bireyleri kendi bulur. Bireyler tarihte olması gereken olayın olmasını hiçbir zaman engellemezler” (Hegel, 2014: 67). Bu durumda, tarihsel olayların zorunlu bir şekilde ortaya çıkması ve tinin özgürlüğe ilerleyişinde bu ilerlemeyi insana özgü keyfiliğin neden olabileceği rastlantısallıktan bağımsız tutması söz konusudur. Bu bağımsızlığın temel nedeni ise, tarihteki devindirici gücün aslında akıl, insan aklı olmasıdır: “Hegel’in bununla söylemek istediği, tarihte olup biten her şeyin insan istenciyle olup bittiğidir, çünkü tarihsel süreç insan eylemlerinden oluşur; insan istenci

---

³ Konuyla ilgili olarak, Kojeve’in şu ifadelerini aktarabiliriz: “(...) sonsuz varlık, kendisiyle ebediyen özdeşdir ve zorunlu olarak “doğal” ve verilmiş-statik-Varlıktır ve yaratılmış ya da yaratıcı “dinamik” varlık ve üstelik tarihsel ya da tinsel varlık ise, zaman içinde zorunlu olarak sınırlıdır, yani özne ölümlüdür” (2012: 113).

ise, insanın eylemde dışsal olarak kendini dile getiren düşüncesidir” (Collingwood, 2017: 151).

Yine de bu demek değildir ki, insanlar dışsal bir istenç tarafından yönetilirler; onları sürükleyen tutkular, yine kendilerinden kaynaklanarak genele özgü olanı gerçekleştirir. Hegel’den aktaracak olursak: “Tek başlarına bırakıldıklarında insanlar genel hak karşısında kendi tikel amaçlarının savaşımlarını sonuna kadar verirler: Davranışları özgürdür. Ama bununla genel taban, tözsel şey, yani hak, parlaklığını yitirmiş olmaz” (2014: 91). Tin, bireylerin tutku ve isteklerini, kendi ortaya koyduklarından yola çıkarak kendi bilincine erişmek için araç olarak kullanır. Hegel’in düşüncesinde akıl tümel olanla tutku ve istekler ise tikel olanla bağdaştırılıyor görünse de; burada söz konusu edilen bağ, tanrısal ve insansal arasındaki bağ değildir; akıl sahibi olan varlık tutku sahibi insanın kendisidir. Yani, Hegel’e göre, akıl sahibi tanrı ile insan arasındaki ilişki; “Tanrı ya da akıllı doğa ile tutkulu insan arasındaki ilişki değil, insan akli ile insan tutkusu arasındaki ilişkidir” (Collingwood, 2017: 152). Bu bakımdan, dünya tininin taşıyıcıları olan bireyler, bir yandan salt kendi tutkularıyla hareket eder görünse de, diğer yandan aklın gerektirdiğini yapar. Onlar bir yandan tinin tecellisi durumundayken, öte yandan tinin özgürlüğe giden yolunda yalnızca birer araçlardır⁴.

Tinin kendisine araç kıldığı, dünya tarihinin öncü bireyleri, kendi içlerinde doğru zamanının geldiğinden emin oldukları eylemi gerçekleştirir ve ellerinden bunu gerçekleştirmekten başka bir şey gelmez. İlk bakışta keyfi bir tutkunun ardından sürükleniyor görünseler de, onlara eylemlerini dayatan tutkuları yalnızca genelden kaynaklanır (Hegel, 2014: 108). Tutkunun kendisi olmaksızın, ardında bireysel bir doyuma ulaşmak düşünülmez, kişileri eyleme geçirmek olanaklı değildir. Ödevin buyurduğunu tiksinti ile yapmamaları⁵, ve eylemleri aracılığıyla doyuma ulaşmaları büyük kişileri alçaltmaz (Hegel, 2013: 152). Bu nedenle, salt bu tutkulara bakıp, onların sahiplerini mahkum ederek, bu kişileri özsel niteliklerini edindikleri şeyden yalıtmaya

---

⁴ Bu bağlamda, *A, aynı zamanda A olmayandır* düşüncesini anımsayabiliriz.

⁵ Hegel, bu ifadeyi Schiller’den alıntılanmıştır (bkz. Hegel, 2013).

çalışarak bir çeşit ahlak bekçiliğine soyunmak, Hegel tarafından kesin bir dille eleştirilir: “Bu ayrımı yapanlar ruhbilimin çokbilmişleridir: böylece tutkuyu hırsla bir tutup o insanların ahlakına gölge düşürürler, eylemlerinin sonuçlarını erekleriymiş gibi gösterip eylemlerini de bu ereklerin araçları olarak aşağılarlar, yalnızca üne kavuşmak, elde etmek için eylemde bulduklarını söylerler” (Hegel, 2014: 109). Anlaşılacağı üzere, burada karşılaştığımız, yine yalnızca gelip geçici olanı görebilmekle sınırlı odağa sahip bir optiktir. Bu optik, bakışını çevirdiği yerdeki eylemleri önemsizleştirir, onları ortaya koyanları da küçültür. Hegel’in ifadesiyle: “Bir uşak için kahraman yoktur (...) o kişi kahraman olmadığı için değil, fakat öteki uşak olduğu için. (...) Uşak için kahraman yoktur: dünya için, gerçeklik ve tarih için vardır kahraman” (Hegel, 2014: 110). Öyleyse, halkların tininde kendini açığa seren tin, özne olarak varlığını bu halkları içsel tutkularıyla devindiren kahramanlarda gösterir. Şimdi bu devinimi irdelemeye çalışalım.

Tinin somut bir görünüm kazandığı halk, henüz kendini savunma ve içsel idealini gerçekleştirme isteğiyle varolur. Ancak, kendisini güvenceye alıp durgunlaşmaya başladığında, tin de o halktan uzaklaşmaya başlar. Çünkü bu halkın üyeleri, alışmaya başladıkları rahatlığa kendilerini kaptırır ve düşünsel devinimlerini budayacak şekilde, yalnızca çıkarlarının, hayvansal dürtülerinin peşine takılma eğilimine girer. Sonunda, bencillik ve haz yaşamı, halkın üst kademelerinde de egemen olur ve onlar, salt bu alışılan rahatlığın sürdürülmesi adına başka devletlerin güdümüne girmeye çabalar. Bu evrede, “(...) ilgi noktası bundan böyle bu devletlerin yazgıları değil, ama evrensel bozulmanın ortasında ayağa kalkan ve kendilerini soylu bir yolda anavatanlarına adayan büyük bireylerdir; bunlar büyük trajik karakterler olarak görünürler” (Hegel, 2006: 206-207). Ancak tarihin bu büyük bireyleri, yine de ne bozulmayı sona erdirebilir ne de yurtlarında özgürlüğü kalıcı kılabilir; onlar kendi adlarını bile temize çıkarmayı başaramaz. Bir bakıma, tin, onların tutkularını, kendi deviniminde araç olarak kullanır ve sonunda onları bir köşeye fırlatır⁶.

---

⁶ “Dingin bir doyuma ulaşmış degillerdir; bütün yaşamları emek ve zahmet, bütün doğaları yalnızca tutkuları olmuştur. Eğer ereklerine erişmişlerse, çekirdeğin boş kabuğu gibi düşüp gitmişlerdir. İskender gibi, erken ölürlere; Sezar gibi, öldürülürler; Napoleon gibi, St. Helena’ya sürülürler” (Hegel, 2006: 30).

Bu bağlamda, durgunlukla birlikte bozulmanın da baş gösterdiği, tinin ise sürekli devinim içinde bulunarak kendisini bozulmadan bağışık kıldığını söyleyebiliriz. Çünkü pasifizme geçmiş bir halkın üyeleri, artık varoluş kaygısından kurtulmuş ve kendi içgüdüsel arzularının giderilmesiyle ilgilenir olmuştur; onların dayandığı devlet de yalnızca tecimsel bir kuruluşa indirgenmiştir. Durgunluktan kaynaklanan yozlaşma dönemleri, savaşlar aracılığıyla kesintiye uğrar ve Hegel’e göre, bu savaşlar halkların ahlaksal üstünlüklerini sürdürmelerine olanak sağlar. Hegel’den aktarırsak:

“Bu tıpkı, rüzgârın hareketinin, göllerin suyunu kokuşmaktan korumasına benzer. Böyle olmasa, uzun süreli bir dinginlik, bu göllerin kokuşmasına yol açacaktır ve bu da, tıpkı, uzun süreli bir barışın ve de daha kötüsü, ebedi bir barışın, halkları kokuşmaya mahkum edebilmesine benzer, -çünkü doğası (ki Eylemdir) dolayısıyla (...) olumsuz- ya da-olumsuzlayıcı olanın, olumsuz-ya da-olumsuzlayıcı olarak kalması ve sabit-ve-oturmuş bir şey haline gelmemesi gerekir” (Akt. Kojève, 2012:141).

Savaşta karşıt güçler çarpışır, ancak ne olursa olsun, kazanan tindir, genel ussallıktır: “(...) savaştan, özeline yenilgisinden genel doğar. Genele bir zarar gelmez. Karşıtların arasındaki savaşa katılan, tehlikeye atılan, genel ide değildir: o saldırıya uğramadan, zarar görmeden arka planda kalır, yıpransınlar diye özel tutkuları cepheye yollar” (Hegel, 2014: 112). Buradan şu sonuca varabiliriz ki, tin varlığını tek bir halkta sürdürmez, o sonlular arasında geçiş yapar ve sürekli öte yandaki sonluya, yengiye ulaşan halka bulaşır. Tinin ilerlemesine öncülük etme görevi de, böylece sürekli ayrı ayrı halklar tarafından yerine getirilir. Hegel’in ifadesiyle: “(...) halk-tininde daha ileri, daha yüksek belirleniş, yani olumsuzlama, o zamana kadarki varlığının bozulması olarak ortaya çıkarsa da, bu olumsuzlamanın bir de olumlu bir yanı vardır, bu da yeni bir halktır. Bir halk birçok basamaktan geçemez, dünya-tarihinde iki kez yeni bir dönemi başlatamaz” (Hegel, 2014: 187). Bu doğrultuda, tinin ereğini yerine getirirken verilmiş olan kurbanlar önemini yitirir.

Tinin ereğini anımsadığımızda, o, kendi bilincine varma ve kendini özgürleştirme ereği taşır. Ayrıca, tinin özne olduğunu akılda tutarsak, bilince varan ve özgürleşenin, tinin kendini serimlediği özneler olacağı açıklık kazanacaktır. Tin bu nihai ereğine ancak tüm özneleri özgürleştirerek kavuşur. Peki bu nasıl bir özgürlüktür? Kuşkusuz ki,

özgürlük ile burada kastedilen, herkesin dilediğince davranabilmesine olanak tanıyan, belirlenimsiz bir serbestlik durumu değildir. Hegel’e göre, olumlu anlamıyla özgürlükten, ancak “hak, törellik, devlet” gibi somut bir belirlenim altındayken söz edilebilir: “Özgürlük yalnız bunlarla özgürlük olur. Tek kişinin keyfi davranışları özgürlük değildir” (2014: 118). Benzer yöndeki ifadeleri, *Estetik Üzerine Dersler*’de de buluruz: “Hakiki bağımsızlık, yalnızca, bireysellik ile tümelliğin birliğinden ve birbirine nüfuz etmesinden ibarettir. Tümel olan, yalnızca bireysel olan aracılığıyla somut gerçeklik kazanır; bireysel ve tikel özne de kendi edimsel varlığının sarsılmaz temelini ve halis içeriğini ancak tümel olanda bulur” (Hegel, 1994: 179). Öyleyse söyleyebiliriz ki, özgürlük, ancak tümellik kazandığında edimsel hale gelir; bu tümellik ise tikel bireylerin kabulü ile somutlaşır. Dolayısıyla, buna göre, ancak ussal olanı yasa olarak tanıyıp kendi özümüzle bir tuttuğumuz ölçüde özgür oluruz. Hegel’den aktarırsak: “Yalnızca yasaya boyun eğen istenç özgürdür: Önünde boyun eğdiği şey kendisi olduğu, kendisinde kaldığı ve böylece özgür olduğu için. Devlet ya da anavatan, vatandaşları yasalara boyun eğdirerek onların öznel istençlerinden bir varoluş ortaklığı meydana getirdiği ölçüde, özgürlük ve zorunluluk karşıtlığı ortadan kalkar” (Hegel, 2014: 122). Bu noktada, bir özne olarak Tin’in, ilerlediği son uğrakta, bireysel istençleri genel usla uyumlu, somut bir yasaya bağlayarak özgürlüğe vardığını görebiliriz. Böylece, bilinçli insan varlığına bağlı olmaktan kaynaklanabilecek rastlantısallık bertaraf edilmiş olur ve hakikat kendisini ortaya koyduğu şekliyle bilinir hale gelir.

Bu noktada, Hegel’in yanılığa düşmemek adına bilgiyi ve saltık olanı birbirlerinden koparma eğilimindeki kişilere yönelik eleştirisini anımsamamız yararlı olacaktır. Hegel’e göre, bu kişiler, bilgiyi saltığa nüfuz etme gücünden yoksun görür ama yine de reel dünyada ona geçerlilik hakkı tanır; “(...) böylece, Saltığın dışında hiç kuşkusuz gerçekliğin de dışında olan bilginin gene de gerçek olduğunu varsayar, -bir varsayım ki, kendisine yanılığın korkusu diyen şeyin kendisini daha çok gerçeklik korkusu olarak açığa sermesini sağlar” (Hegel, 2004: 67). Öyleyse, tutarlılık taşıyan asıl girişim, tanrısal olanın izini tüm somut belirlenimlerde görmek olacaktır. Bu iz, bulunduğu yeri ussallığın ışığıyla aydınlatır ve ona kusursuz bir görünüm kazandırır.

Tanrısalın izini görebilmek ise derinlik gerektirir; tersi yöndeki eğilim, hakiki, tinsel, ussal olanı sürekli yadsıyarak yalnızca kötülükleri görme eğilimi ise, “(...) en büyük yüzeysellik belirtisidir” (Hegel, 2014: 84). Çünkü, Hegel’e göre; “Kusur bulmaktan, kusur bularak kendisinin daha iyi bildiği, amacının daha iyi olduğu izlenimi yaratmaktan daha kolay bir şey yoktur. Genel usu hiçe sayarak ve yalnız tikeli ve ondaki eksikliği göz önünde bulundurarak böyle öznel bir biçimde kusur bulmak kolaydır” (2014: 84). Bu noktada söylenebilir ki, yalnızca kusur bulma eğiliminde olan kişilerin olayların ardındaki düşünceyi kavrayıp açığa kavuşturma niyeti yoktur, çünkü onların ufku en iyi ihtimalle kendi konumlarının haklılığını öne sürmek ve yücelik taşıyanı yadsıyarak kendi sıradanlıklarını bertaraf etmekle sınırlıdır. Ayrıca, tikel olanda çakılı kalmaya eğilimli böyle bir düşünce biçimi, sonunda gerçekliğin kendisini görelilik kılıma ve böylelikle hakikati yadsımaya varacaktır. Hegel’in ifadesiyle: “(...) o sözde felsefecilik gerçekliğin bilgisinin aptalca bir araştırma olduğunu bildirirken, tıpkı Roma İmparatorunun despotizminin soyluluğu ve köleliği, erdemi ve erdemsizliği, onuru ve onursuzluğu, bilgiyi ve bilgisizliği eşitlemiş olması gibi, tüm düşünceleri ve tüm içeriği aynı düzeye indirmiştir (...)” (2013: 21). Bir bakıma, herkes hakikat üzerine söylev çekmek ve düşüncelerinin haklılığını iddia etmek konusunda eşitlenir; ancak bununla birlikte elde hakikate ilişkin hiçbir şey kalmaz, tikel olana odaklanmış her düşüncede haklılık görmek olgudaki hakikatin yadsınmasına varır. Bu yadsıma işlemi tarihe uyarlandığında yaşananlara yas tutma ya da geçmişle övünme eylemlerine açık kapı bırakır.

Derin düşünce, ele aldığı hiçbir konuya kınamak ya da yas tutmak için yaklaşamaz; onların bütünleşik olduğu tümel yanı, genel usu kavramaya çalışır. Tarihe bu düşünce ile baktığımızda, orada yalnızca kurbanların değiştiği bir mezbahayı değil, tinin süregelen kendi içsel amacına ilerleyişini görürüz. Hegel’in ifadesiyle; “Felsefenin işi yalnızca kendini Dünya Tarihinde yansıtan İdeanın parıltısı ileldir. Felsefe dolaysız tutkuların edimsellikteki bıkkınlık verici devimlerinden geriye irdelemenin dinginliğine çekilir; ilgisi kendini edimselleştiren İdeanın hiç kuşkusuz yalnızca Özgürlük bilinci olarak varolan Özgürlük İdeasının gelişim sürecini bilmektir” (Hegel, 2006: 332).

Ancak, tarihe tinin kendi gelişim süreci olarak bakmadır ki, yalnızca tarihin yıkıntılarında yokolanlara bir anlam kazandırmaz, aynı zamanda olguda tecelli etmiş olan Tanrı’yı da gerçek aklanışına kavuşturur.

Sonuç

Tarihsel süreci kavramaya çalışmak, bu sürecin ardında bir ussallık bulmayı da gerektirecektir. Bu öyle bir gerekliliktir ki, hem olayların akışı içinde yitip gidenleri sonunda hiçliğe gömülmeğe bağışık kılar, hem de insanı içinde yer aldığı bağlamla uzlaştırır ve tek başına edilginliğe gömülmeğe kurtarır. Bu bakımdan, çalışmamızda irdedeğimiz Hegel’in tarih kavrayışında bu ussallık, tarihsel süreçte kendi bilincine varan Özne olarak tin kavrayışı aracılığıyla serimlenir. Özne olarak tin düşüncesi, hem tarihte yaşanmış ve yaşamakta olan değişimlerle uyumsuzluk göstermez hem de onları bir ilke altında toplar. Bunun yanında, öznenin hakikati ereğinde arandığına göre, tinin hakikati de özne olarak ortaya koyduklarında, yani tarihsel süreçte ortaya çıkmış somut belirlenimlerdedir. Böylece, Hegel’in düşüncesinin ana izleklerinden biri belirginlik kazanır: tanrısal, tinsel, ussal olan ancak somut varlıklarda kavranabilir.

Dolayısıyla, tarihin somut olaylarına ve onda ortaya çıkmış somut varlıklara derinlemesine bakıldığında da onların ardındaki tinsel yan idrak edilip zorunlu ilke açığa çıkarılabilir. Bu bağlamda, Hegel’in sonlu ve sonsuz ilişkisi üzerine savları, bize yardımcı olacaktır. Asıl biçimiyle sonsuz olan, sonlu olanın dışında yer almaz; o ancak sonlu olanlar üzerinden –sürekli olarak- devinerek varlığa gelir. Daha açık kılmaya çalışırsak, sonlu varlıklar, kendi sınırlarıyla, sınırları ise gönderimde bulunduğu öte yanlarıyla vardır. Sonluların yazgısı, kendilerini ortaya koydukları anda yitmektir, ancak yittikleri sırada başka bir sonlu varlığa geçiş yapmışlardır. İşte tin, sürekli bu geçiş edimini gerçekleştirir. Bu düşüncüyü tarihe uyarladığımızda da, tinin tarihte kendisini gösterdiği somut varlıklar halklardır ve özellikle de bu halkları kendi buyruğuna almış olan somut bireylerdir. Halkın bu büyük bireyleri, somut kişiler oldukları için, kendi tutkuları uyarınca davranır ama onların tutkuları tinsel ve ussal olanla uyum içindedir. Dolayısıyla salt bu tutkulara bakıp tarihin büyük kişilerini yargılamak ancak “uşak”ların

yalnızca tikeli görmeye eğilimli optiğine özgüdür ve sonunda bizi getireceği yer, her şeyin anlamsızlık içinde yittiği bir usdışılıklar yığını olur. Bu bireyler, halklarının ve içinde yaşadıkları çağın gereksindiğini içlerinde duyar ve bunu yasa haline getirirler. İşte, bu yasa, kendi bilincine vararak özgürleşmeye doğru ilerleyen tinin kendisini ortaya koyduğu somut belirlenimdir. Ancak burada tikel ve tümelin birliği sağlanır ve özgürlüğe de ancak ussallıktan kaynaklanmış bu yasaları içselleştirmekle ulaşılır. Yine de belirtmek gerekir ki, kendi tinsel ilkesini bulup yasa haline getirmiş toplum, sürekli bir dinginliğe kavuşmaz; savaşımın ardından gelen rahatlama anı onları yalnızca hayvansal güdülerine yönelmeye, yozlaşmaya götürür ve kaçınılmaz olarak yeni bir savaşla ortadan kalkarlar. Tin ise her zaman savaşımı veren ve kazanan tarafta yer alır. Tin’in tarih sahnesinde belirlediği, sonlu varlıklar arasındaki geçiş edimi, işte bu şekilde gerçekleşir.

Tin’in her geçiş yaptığı halkta ortaya çıkarmış olduğu yasa, özgürlüğe doğru bir ilerleme barındırır. Dolayısıyla, tarihte yitip gitmiş halklar ya da bireyler için yas tutmak, bu ilkeyi gözden kaçırmamanın bir sonucudur. Derin düşünce ise, ancak tümel olanın izini sürme ereği taşır; onun ağıtla, övünçle ya da yergiyle hiçbir işi olamaz. Tarihe yalnızca yerilecek ya da avuntu bulunacak bir anlatılar toplamı olarak baktığımızda, kendi ötemizde hiçbir şey görememeye başlarız. Bakışımızı kendimizin ya da yakınlarımızın talihinden daha öteye çeviremediğimizde ise, artık görülmeye değer hiçbir şey bulamayız. Bu bakımdan tinsel olanı kavrama ve açığa çıkarma ayrıcalığına ancak kendilerinin de bu sürekli geçişte yalnızca birer basamak olduğunun ayırıcılığında olanlar sahiptir ve ancak onlar tarihteki olaylara ussallık çerçevesinde bir haklılık, dolayısıyla bir anlam kazandırabilir.

Bununla birlikte başlangıçtaki ayırımımıza dönerek ekleyebiliriz ki, insanın tanıklık ettiği olguları suçlayarak yargılama ya da ardındaki akli açığa çıkarma eğilimi de, insanın yalnızca tinsel bir yan taşımayıp böyle bir araç olmasıyla ilişki içindedir. Sonunda insan yine kendini rahatlatacak seçeneği benimser ve olguları kendi varoluşunun gerektirdiği şekilde değerlendirir. Hegel’in değerlendirme biçimi, bizi olguda gerçekleşeni olumlamaya daha yetkili kılıyor gözükse de, yine de değerlendirme

biçimlerinden biridir ve insan bunlardan hangisine yatkınsa o biçimi seçecektir. Önemi koruyan konu ise, hangi düşünce bağlamında olursa olsun, tikelde tümeli görme yöneliminin gerçek bir olumlama için özsel bir bileşen olduğudur.

KAYNAKÇA

- COLLINGWOOD, R.G. (2017). *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Ankara: Doğu Batı.
- COPELSTON, F. (2010). *Hegel*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- HEGEL, G.W.F. (1969). *Science of Logic*, trans. by A. Miller, New York: Humanity Books.
- HEGEL, G.W.F. (1994). *Estetik*, çev. T. Altuğ, H.Hünler, İstanbul: Payel Yayınları.
- HEGEL, G.W.F. (2004). *Tinin Görüngübilimi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- HEGEL, G.W.F. (2006). *Tarih Felsefesi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- HEGEL, G.W.F. (2013). *Anahatlarda Tüze Felsefesi ya da Doğal Hak ve Politik Bilim*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- HEGEL, G.W.F. (2014). *Tarihte Akıl*, çev. Ö. Sözer, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- HEGEL, G.W.F. (2014b). *Mantık Bilimi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- KOJÉVE, A. (2015). *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. S. Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.